

Ігор ГРУДЗЕВИЧ, Дмитро СТРІЛЬЧУК

**ЕКОНОМІЧНІ МЕХАНІЗМИ РЕАЛІЗАЦІЇ ДЕРЖАВНОЇ
ЕКОЛОГІЧНОЇ ПОЛІТИКИ В КОНТЕКСТІ СТАЛОГО РОЗВИТКУ**

Охарактеризовано економічний механізм державної екологічної політики. Розглянуто засоби та методи управління економічним механізмом. Окреслено проблеми, з якими стикається Україна у сфері екологізації та розбудови українського суспільства на засадах сталого розвитку.

The economic mechanism of public ecological policy is described. Facilities and methods of management an economic mechanism are examined. Outlined problems into which Ukraine runs in the field of ecologization and alteration of Ukrainian society on principles of steady development.

Розвиток виробництва і зростання масштабів господарської діяльності, в ході яких людина використовує дедалі більшу кількість природних ресурсів, зумовлюють посилення антропогенного тиску на довкілля. Ці проблеми вимагають від держави ефективно діючого механізму у сфері природокористування й охорони навколишнього середовища. Основним завданням, що стоїть перед Україною, є розробка й ефективне виконання екологічної політики в контексті сталого розвитку, яка є системою принципів і заходів, й визначає ставлення держави, а також суспільства до навколишнього природного середовища. Правильно розроблена і впроваджена екологічна політика приводить до істотного поліпшення ситуації, що дає змогу зменшити негативний вплив на стан навколишнього природного середовища.

Дослідженням проблем екологізації, екологічної політики та сталого розвитку займаються Ж. Поплавська, В. Поплавський, О. Веклич, Є. Хлобистов, О. Васюта, Г. Філіпчук, П. Унгурян, О. Маслюківська, О. Ходаківська та ін.

Метою нашої роботи є дослідження економічного механізму реалізації державної екологічної політики в контексті сталого розвитку.

Відповідно до мети в роботі поставлено й вирішуються завдання, що передбачає проведення аналізу дієвості екологічної політики в контексті сталого розвитку й визначення проблем, що пов'язані із застосуванням елементів економічного механізму в процесі реалізації державної екологічної політики України.

Виробнича діяльність людини безпосередньо впливає на навколишнє середовище, і водночас його стан чималою мірою визначається показниками ефективності економіки. Так, між рівнем забруднення довкілля та величиною економічних збитків існує пряма залежність. Таким чином, економізація навколишнього середовища та екологізація економіки – це два головних напрямки діяльності держави та її економіко-екологічної політики на сучасному етапі в контексті сталого розвитку.

Екологізацію економіки ми трактуємо як прагматизацію закономірностей взаємовідносин живих організмів із навколишнім середовищем, в якому вони функціонують. Ці закономірності людина має пізнати з метою забезпечення необхідних умов розвитку біосфери в царині інтенсивного господарювання, адже людина своєю діяльністю істотно впливає на природне довкілля, на жаль, найчастіше – негативно [5, 26].

У загальному розумінні екологізація означає поширення екологічних принципів та підходів на виробничі процеси і соціальні явища. Це об'єктивно обумовлений процес перетворення суспільної праці, спрямованої на збереження і розвиток суспільно-економічних функцій природи. Це поняття також охоплює сукупність усіх видів господарської діяльності, які забезпечують зниження негативного впливу виробництва і запобігання порушення екологічної рівноваги в природному середовищі [8].

Сьогодні, в умовах ринкової трансформації економіки, центральною фігурою у процесах екологізації виробництва стає власник, підприємець. А це означає, що екологічне підприємництво має якнайповніше використовувати економічні механізми у вирішенні екологічних проблем сталого розвитку суспільства. Стабілізувати екологічний стан можна лише клопіткою працею всіх і кожного на засадах сталого

розвитку, програму якого в Україні регламентує Постанова Кабінету Міністрів України 2003 р. «Про затвердження Комплексної програми реалізації на національному рівні рішень, прийнятих на Всесвітньому саміті зі сталого розвитку, на 2003–2015 роки». Проте вона аж ніяк не є національною стратегією сталого розвитку у форматі, передбаченому всесвітніми самітами минулих років, тому виникає потреба проаналізувати вдалий зарубіжний досвід щодо розроблення та впровадження стратегії сталого розвитку з метою обґрунтування можливих рекомендацій для України [4].

Щодо економізації навколишнього природного середовища, то вона передбачає передусім не споживацьке, руйнівне, а розумне, ощадливе господарювання.

Орієнтація розвитку економіки України на соціальні та екологічні пріоритети потребує збалансованого вдосконалення всієї системи управління господарським способом. Він має найповніше відповідати законам розвитку суспільства і природи й оптимальним умовам навколишнього середовища. Проблема комплексного використання мінерально-сировинних ресурсів у системі охорони довкілля й екобезпеки населення доволі складна, її неможливо вирішити без великих інвестицій у розроблення і впровадження нових технологій безвідходного й маловідходного виробництва, будівництва очисних споруд, фільтрів та інших більш досконалих пристроїв. Однак у перспективі мають здійснюватись не тільки заходи щодо зниження рівня відходів промислового виробництва, а і його комбінування, кооперування, інтеграції з метою якнайповнішого використання сировини, максимальної утилізації відходів тощо.

Тим не менше, для впровадження згаданого вище слід створити відповідні умови, не останнє місце серед яких належить економічній (фінансовій) складовій.

З радянських часів ми успадкували багато адміністративних інструментів реалізації екологічної політики, проте з упровадженням ринкових відносин перейшли від переважно адміністративних до переважно економічних.

За визначенням Є. Хлобистова, економічними механізмами (інструментами) екологічної політики є комплекс організаційних, нормативних і правових заходів, спрямованих на оптимальну взаємодію економіки та навколишнього середовища відносно людини. Іншими словами, це система державного стимулювання, попередження й обмеження різноманітних видів діяльності, пов'язаної з небезпечним для людини впливом на навколишнє середовище [7, 745].

У Законі України «Про охорону навколишнього природного середовища» окремим розділом передбачено застосування економічного механізму забезпечення охорони навколишнього природного середовища, що включає такі складові елементи: збори за спеціальне використання природних ресурсів; збори за забруднення навколишнього природного середовища; збори за погіршення якості природних ресурсів; організація і діяльність екологічних фондів; стимулювання в системі охорони навколишнього природного середовища шляхом надання податкових та кредитних пільг, інших фінансових механізмів; екологічне страхування [1].

Згідно з чинним законодавством, фінансування екологічних проектів відбувається за рахунок: Державного та місцевих бюджетів; кредитів та позик фінансових установ; фондів охорони навколишнього природного середовища всіх рівнів; власних коштів підприємств; добровільних пожертв донорів (у т. ч. грантів міжнародних організацій), а також власних коштів громади, що залучаються на благочинних засадах.

Незважаючи на розроблений та законодавчо закріплений економічний механізм екологічної політики, перед нашою державою постає низка проблем у процесі реалізації екологічних програм. Серед них: слабка екологізація виробництва, що призводить до виробництва неконкурентоспроможних товарів; обтяжливість податкової системи у сфері охорони навколишнього природного середовища, що призводить до невеликих надходжень до бюджетів; недостатнє фінансування з державного та місцевих бюджетів; значна розпорошеність коштів по різноманітних фондах охорони навколишнього природного середовища; проблеми, пов'язані з неможливістю повного використання передбачених у бюджеті коштів через бюрократичну тяганину тощо [6].

Таким чином, основні вади вітчизняного економічного механізму екологічної політики полягають також у тому, що, по-перше, він неспроможний зацікавити товаровиробників у проведенні природоохоронних заходів за власний рахунок; по-друге, недостатньо взаємопов'язаний з іншими показниками та важелями розвитку господарської діяльності; по-третє, недостатньо оперативний й ефективно реагує на динаміку еколого-економічних процесів у державі [2, с. 267].

Діючий в Україні економічний механізм екологічного управління здебільшого оперує групою таких регуляторів екологічної поведінки товаровиробників, які змушують їх обмежувати свою природоруйнівну діяльність згідно з вимогами нормативних актів, постанов і законів. Однак явна спрямованість

вітчизняного економічного механізму екологічного регулювання на пріоритет методу «батога» стосовно природокористувачів, які працюють у нинішніх складних економічних і соціальних умовах, аж ніяк не стимулює їхню зацікавленість у дотриманні екологічних норм та зниженні техногенних навантажень на природу. Такий механізм не спонукає їх до використання екологічно безпечних способів господарювання, зупиняє природоохоронну діяльність, обмежує впровадження інноваційних екологоорієнтованих технологій, що спричинює закономірне погіршення якості довкілля. Отже, виявляється неконструктивність економічного інструментарію існуючого механізму, який не здатний заохотити суб'єктів господарювання для досягнення екологічних цілей і створити необхідні фінансові умови для реалізації природоохоронних заходів [3, с. 53].

Підсумовуючи викладене, можна зазначити, що формування екологічної політики в контексті сталого розвитку країни в сучасних умовах потребує комплексного підходу, який би створив підґрунтя для: доопрацювання й ухвалення Національної стратегії сталого розвитку України як базову основу її конкурентоспроможності; активізації виконання Комплексної програми реалізації на національному рівні й рішень, ухвалених на Всесвітньому саміті зі сталого розвитку (Йоганнесбург, 2002 р.) на 2000–2015 рр.; підготовки й укладення угоди про Національне партнерство між Урядом України, бізнесовими та громадськими об'єднаннями з метою екологічного оздоровлення й відтворення найуразливіших екосистем, передусім депресивних; реформування системи акумулювання й використання коштів на природоохоронні заходи; законодавчого закріплення цільового використання статей природоохоронних витрат у державному й місцевому бюджетах; створення при державних і місцевих органах влади координаційних рад чи комітетів з розвитку екологічного підприємництва, які мають підготувати законодавчі й адміністративні пропозиції щодо підтримки та заохочення екологічного підприємництва; створення потужних стимулів для впровадження розроблених вітчизняними вченими технологічних інновацій, перспективних з точки зору екології й економіки (насамперед, спрямованих на вирішення енергетичних і водних проблем).

Література

1. Закон України «Про охорону навколишнього природного середовища» [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon.rada.gov.ua>
2. Васюта О. А. Екологічна політика України на зламі тисячоліть : моногр. / О. А. Васюта. – К. : КМУ, 2003. – 306 с.
3. Веклич О. О. Потрібен «свроремонт» економічного механізму екологічного регулювання / О. О. Веклич, В. В. Бугас // Вісник НАН України. – 2006. – № 3. – С. 49–57.
4. Маслюківська О. П. Розроблення національної стратегії сталого розвитку: корисний досвід для України [Електронний ресурс] / О. П. Маслюківська. – Режим доступу : http://www.library.ukma.kiev.ua/dspace/bitstream/123456789/165/1/Maslyukivska_SD_strategies_2008.pdf
5. Поплавська Ж. Економічні аспекти екологізації / Ж. Поплавська, В. Поплавський // Вісник НАН України. – 2005. – № 10. – С. 26–34.
6. Фещенко В. П. Екологізація виробництва як чинник підвищення конкурентоспроможності економіки [Електронний ресурс] / В. П. Фещенко. – Режим доступу : http://www.rusnauka.com/18_NiIN_2007/Economics/22417.doc.htm
7. Хлобистов Є. В. Фінансові механізми екологічної політики / Є. В. Хлобистов // Стратегія розвитку України (економіка, соціологія, право). – Вип. 3–4 ; гол. ред. О. П. Степанов – К. : НАНУ, 2004. – С. 744–752.
8. Ходаківська О. В. Місце і роль екологізації земель у забезпеченні сталого розвитку аграрного сектору [Електронний ресурс] / О. В. Ходаківська. – Режим доступу : http://www.btsau.kiev.ua/files/list/edition/ed_xfhjlk_ygtu.pdf